

Коротко про автора

В'ячеслав Будзиновський — письменник, журналіст, історик, громадсько-політичний діяч. Для багатьох це ім'я, на жаль, невідоме, адже під час панування прокомуністичної влади його твори були заборонені. «Переселення» книг В. Будзиновського у «спецхови» бібліотек викликало те, що погляд дослідника був постійно звернутий до історії рідного краю, незрадливою залишалася любов автора, який здобув знання у Львівському та Віденському університетах, до справді народних героїв — високих душею і хоробрих справами козаків.

Вони оживали на сторінках більшості книг цього уродженця (20.01.1868) села Баворів поблизу Тернополя — «Наші гетьмани» (1907), «Осаул Підкови», «Під одну булаву» (обидві —

1920), «Кров за кров» (1922), «Вона була козачкою» (1926), «Пригоди запорозьких скитальців» (1928), «Перед бурею» (1930), «Шляхетське право» (1934)... А починав творчий шлях В. Будзиновський як журналіст – разом з І. Франком випускав журнал «Товариш». Потім редагував газету «Громадський голос» і журнал «Радикал» (Львів), а переїхавши в Чернівці – часопис «Праця». Тоді ж, наприкінці ХІХ століття, з-під його пера вийшли ґрунтовні наукові розвідки «Культурна нужда австрійської Русі», «Аграрні відносини Галичини», «Рільництво в Галичині». Згодом побачили світ його історично-економічні брошури «Хлопська земля», «Хлопським коштом», «Хлопський рай», «Державні будови водні і дороги», «Виборча програма», «Наші права», «Пересторога», «Новітні революції», «Злодійська рука», «Хрунь і чорт», «Страйк чи бойкот», «Під крилами Габсбургів», два томи «Історії України» («Княжий вік» та «Литовсько-княжий вік»), «Йшли діди на муки», «Введення в історію України»...

Уже з цього переліку видно, якими широкими були інтереси автора, глибокою – ерудиція цього посла до австрійського парламенту, наполегливою – творча праця. А ще коли додати його ж книжки соціально-побутової прози «Оповідання», «Як чоловік зійшов на пана» (обидві – 1897), збірку історичних пісень і дум зі своїми коментарями «Козацькі часи в народній пісні» (1906), на яку відгукнувся рецензією І. Франко, «Опришок та інші оповідання» (1927)... І в наступні роки книжки В. Будзиновського виходили одна за одною, знаходили своїх вдячних читачів. Та й тоді, коли письменника не стало (він пішов із життя 14 лютого 1935 року), у Львові благословили в світ збірки його історичних оповідань «Не вб'ю тебе» і «Козак Шуба» (1937), у Кракові – «Пригоди запорожців» (1941). Нині творча спадщина В. Будзиновського, хоч і повільно, не так, як варто було б, повертається до читачів. І один із кроків у цьому напрямку – перевидання його книжки з промовистою назвою «Як Москва нищила Україну».

Текст подано за сучасним правописом із збереженням окремих лексичних, фразеологічних і характерних морфологічних особливостей мови автора.

Богдан Мельничук

Наша Україна, що колись у давнину, звалася «Русь», мала трьох головних сусідів, з якими їй довелося віками ворогувати. Се були: зі заходу П о л ь щ а, з полудня бусурмани т а т а р и, що жили-кочували там, де тепер губернія Таврійська, південні частини губерній Херсонської й Бессарабської та в Криму, а з північного сходу М о с к о в щ и н а. Татари вже майже цілком загибли, й ледве жменя зосталася їх у південному Криму. Поляки значно присмирніли та, мабуть, муситимуть вдоволятися тим, аби в своїй Польщі мати сяку-таку волю. Одна тільки Московщина до сьогодні сильна та налягає чорною хмарою на Україну – на нашу мову, на наш народ і наш край гірше, ніж коли-небудь

налягали Польща чи татарва. Бо татарва грабувала наш добуток, брала людей у полон, палила й мордувала, набігаючи ордами на Україну. Від сього, одначе, можна було оборонитися. Але татарва нашої мови, звичаїв, а що головне – і нашої волі не займала. Польща, хоч і бажала нас поневолити, та була заслабка до сього. В ній не було ні ладу, ні сильної державної влади, ні сильного війська, й наші прадіди вміли від Польщі боронитися. Інша річ – Московщина. В ній здавна була сильна царська влада та сильне військо, а тому темна Московщина так, наче чорна хмара, налягала на нашу Україну, закриваючи нам сонце волі й просвіти.

У піснях, що їх наш народ, особливо ж старше покоління в селах, ще співає, заховалася доволі добре пам'ять про те, як наш народ сусідував з ляхами, татарвою й москалями. («Москалі» – се те ж саме, що «руськіє», «великороси»); солдатів же

«москалями» звати — се неправильно). Є в нас, серед народу, старосвітські пісні й думи про війни українських козаків з ляхами-поляками і татарами, але є й пісні про лихе сусідство з Московщиною. В отсій розвідці хочемо розглянути, що кажуть народні пісні про се сусідство України з Московщиною.

Як Москва цькувала татар на Україну

Думають звичайно наші люди, що Україна увійшла у відносини з Московщиною перший раз тоді, як Богдан Хмельницький 1654 р. піддав Україну «під протекцію» московського царя. Се неправильно. Вже 1169 р. московсько-суздальський князь Андрій Боголюбський напав на Київ, зруйнував та пограбував його немилосердно, а людей вирізав або

взяв у полон. Коли ж коло 1250 р. прийшли зі сходу, з азійських степів, татари й осіли над Чорним морем і в Криму, тоді московські «великі князі», а потім «царі» підмовляли татар раз по раз нападати на Україну. Робили вони се тому, що наш народ слабів і тим легше став добичею Москви. Особливо ж діялося се в XV столітті, коли ханом кримських татар став Менглі-Герай¹, що був великим приятелем московського великого князя Івана. Ось так 1482 р. за намовою Івана напав Менглі-Герай на Київ, здобув його й ограбив, а зграбовані в Софійському Соборі золоту чашу й золотий таріль послав своєму приятелеві Іванові в дар. Року 1485 і 1487 кримці, знову з намови Івана, пустошать Поділля; 1489 р. руйнують вони Київ і пустошать через півроку Київщину, а 1490 р. нападають на Поділля і Волинь. Отсі напади повторюються опісля рік-річно.

¹ Менглі-Гірей — кримський хан, нащадок Чингізхана (*тут і далі примітки редактора*).

Се татарське лихоліття, яке на нас на-
слала Москва, пригадують нам ще нині
народні пісні з того часу. Тяжкі то мушили
бути часи, коли такі пісні народ ще й тепер
співає. Багато маємо сих пісень, але тут
подамо лише дві:

Зажурилась Україна, що ніяк прожити, –

Витоптала орда кіньми маленькії діти.

Ой! Маленьких витоптала, великих забрала.

Руки назад пов'язала, під хана погнала.

А друга пісня така:

За річкою огні горять,

Там татари полон ділять.

Село наше запалили

І багатство розграбили,

Стару неньку зарубали,

А миленьку в полон взяли.

А в долині бубни гудуть,

Бо на заріз людей ведуть:

Коло шиї аркан в'ється,

А по ногах ланцюг б'ється,

А я бідний з діточками

Піду лісом стежечками.